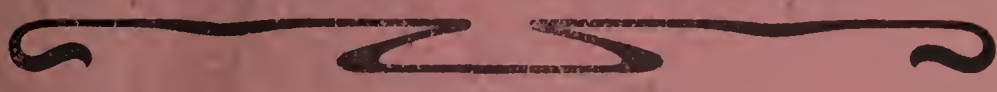

Выдавництво
Української Соціалістичної Партії.

Бунтъ

въ сели Вышнівци.

Написавъ
Степанъ Загородный.

Видбытка зъ часопыси „Добра Новына“.

1903.

Друкарня „Уділова“, Львів, ул. Ліндого 8.

ВЫДАВНИЦТВО
Української Соціалістичної Партії.

БУНТЪ

ВЪ СЕЛИ ВЫШНИВЦІ.

Написавъ
Степанъ Загородный.

Видбытка зъ часопыси „Добра Новына“.

1903.

Друкарня „Уділова“, Львів, ул. Ліндого 8.

Село Вышнівка Къивськой губерніи, душъ зъ висимсотъ або бильше „обоево пола“ якъ напысано по московськы на таблицы пры выизди. Вышнівка село дуже гарне, все въ садкахъ, а въ середыни долиною тече ричка, котру селяне пры кинци загатылы и зробылы ставокъ—моргивъ зи сто. Та беда — земли въ Вишнівецькыхъ людей мало. Видъ надилу на-ридъ розмножывся, подилывся, та теперь бильшъ половины селянъ тилькы й мае що хаты, та огороды, а друга половина сякъ такъ на малыхъ кускахъ поля перебувайеться. Правда йе й богатери въ сели: Даныло Богачъ и Василь Богачъ, котрыхъ батько бувъ колысь за гуменного въ двори, а потимъ ставъ гроши и хлибъ на проценты даваты и зъ того здерства великый шматъ земли закупывъ у пана. Теперь його сынкы тою землею володіють.

Це було въ другій половыни мисяця червня, саме пры кинци Петривки, колы йидного

вечера наблыжавсь шляхомъ до Вышнивкы якыйсь парубокъ. Парубокъ бувъ въ миській одежи, такій яку носять фабрычни робитныкы, а поверхъ цеи одежи мавъ на соби мужыцьку свытыну и мишокъ за плечыма.

Парубокъ бувъ гарный, сыльный, плечыстый, та якъ выдно змореный, бо лице мавъ блиде и пры тому ще налегавъ на йидну ногу, пидпыраючысь палыцею.

Отъ вже пидходить винъ до села, вже и церкву помынувъ, що стоить на горбку, а дали подавсь въ улыцю за церквою. Тоди саме шла череда. Хлопци та дивчата побачылы парубка, тай крычать: дывы, дывы Якимъ Тарасивъ повернувсь зъ миста, десь певне на жныва до дому. Встринулы Якыма и де яки старши люде. Всихъ винъ добрымъ словомъ вытайе, та не стайе по дорози, а прямое до батькивськой хаты. Ось и хата, осьи маты стоить на порози и батько коло воза пораяються. Якъ вглядила маты Якыма, такъ и сплеснула рукамы, такъ и повысла йому на шыи. А щожъ ты мій Якимочку не дававъ звисткы про себе, та чого ты такый блидый, щей на ногу налегайешъ, та чого ты прыйшовъ до дому, колы тоби на фабрыци добре було, засыпала питаннямы маты Якыма. Та годи тоби тарахкотиты, сказавъ наблыжаючысь старый Тарасъ Билый, батько Якыма, ось нехай лучше сидайе, та скаже що його до насъ принес-

ло. Певне не на жныва, бо въ насъ всього моргъ озымыны, то и сами зъ дивчатамы упо-райемось, а въ мисти зарибки лучши. Яки тамъ жныва, каже Якимъ, хочъ и. прыйдеться на жнывахъ заробляты. Та дайте першъ поисты, бо дуже йисты хочу, а розказуваты де що йе богато. Маты побигла варыты вечеру, батько потягъ до воза, а Якимъ напивсь воды, та прылигъ на прызьби, бо дуже втомывся дорогою.

Қолы це діється, прыбиглы сестры Якыма и братъ менчий прыйшовъ зъ фильварку зъ роботы, а дали зишлось килька товаришивъ Якыма, бо вси його на сели дуже любылы.

Не дали йому спочываты. Подала маты вечеру, стали вси въ хати Билого вечеряты, а чужи хлопци побиглы до дому, тай просылы Якыма, щобъ не розказувавъ про те, що зъ нымъ діялось, докы воны це вернуться. Ни, каже Якимъ, вже ныни годи балакаты. Дуже я зморывся. Завтра недиля, приходьте до насъ якъ зъ церкви выйдуть, побалакаймо де о чымъ, може що цикавого найдеться. У недилю, ще пипъ не скинчывъ правыты, а вже хлопци потяглы до Якыма. Якимъ въ церкву не йшовъ, бо зъ попомъ бувъ въ сварци. Қолысь, ще якъ винъ живъ на сели, сказавъ Якимъ попови, що пипъ не повиненъ зъ людей яки зхоче гроши дерты, а по такси браты. Пипъ розсердывся, тай почавъ Якыма лаяты,

а Якымъ тоди каже: не лайте батюшка, бо попамъ не можна лаятысь. Ажъ позеленивъ пипъ писля того, тай каже до Якыма: щобысь мини не смивъ йты въ церкву, докы мене не перепросышь передъ всею громадою. До церкви, каже Якымъ, не пиду, и васъ, батюшка перепрошуваты не буду, бо я сказавъ правду. Зъ тои поры переставъ Якымъ до церкви ходыты. Та вернемось до того що було передъ Петромъ у недилю. Вернулысь Тарась и Тарасыха до дому, прыйшлы сестры и братъ Якыма, зишлысь хлопци и чужи дивчата, свояки и сусиды, — такого народу повне подвирье! Все вже знали видъ старого Тараса, що Якымъ мавъ у мисти якусь незвычайну прыгоду и все булы цикави дознатысь, що це справди таке зъ нымъ трапылось. Попередъ мялысь та кашлялы, та перендалысь, а дали старый Гнатъ, дятько Якыма, не втерпивъ тай каже: Чогожь це ты, Якыме, до дому вернувся? Якъ бувесь на риздво, то казавесь що майешъ надію добри гроши заробляты, а пивъ року мынуло — ты вже у насъ, тай йе чутка, що зовсимъ въ сели останешся.

„Ой заробиткы, — каже Якымъ, — не дай Боже вамъ дядько такъ заробляты, тай и дитямъ вашимъ того не жычу, знайте що бувъ я въ городи на фабрыци, де роблять машины. Тай думалось мини отъ де назбираю грошей. Та не довго було той радости. Якъ

поробышъ тыждень, то вси кости тоби ломыть. Окريمъ того жыття дуже дороге въ мисти: увесь заробитокъ треба виддаты за харчи та кватыру, и не богато лышыться на одѣжу та шмаття. Ой гирко, дуже гирко фабрычнымъ робитныкамъ. Якъ насъ на сели, такъ ихъ на фабрыци панъ, котрого фабрыка, обдерайе. Побувъ я щось до 3 мисяци на теи фабрыци, та якось биля риздва, заклыкуйе мене йиденъ робитныкъ Павло до себе тай каже: — оце Якыме, маю тоби щось казаты. Я бачу, що ты хлопецъ ничего, за паномъ не тягнешъ, та и языкъ за зубамы держать уміешъ, отъ же хочу тебе зъ собою сьогодня повесты, може щось цикаве почуйешъ. Було це якесь сьвято. Пишлы мы зъ тымъ робитныкомъ на йидну кватыру, а тамъ сыдыть пять нашихъ хлопцивъ фабрычныхъ, а межъ ными студентъ. — Оце, каже студентови Павло, — нашъ новый товарищъ прыйшовъ васъ послухаты. — Добре каже студентъ, сидайте. — Отъ почавъ винъ доказуваты якъ то царъ зъ панами та чыновныками наридъ обдерають, и якъ въ свити повинно буты, кажу вамъ мовъ кныжку чытайе. Богато мы зъ його науки скорыстачы, бо ходылы до нього каждого сьвята. Одного разу почалы мы казаты, що дуже мало платы дають намъ на фабрыци, а студентъ намъ и каже: сами вы соби вынны, зробить змову вси разомъ, тай кажить панови: дайте, пане, таку плату яку

хочемо, бо нихто не пиде до роботы. Побалакалы мы о цьому дили, а дали почалы всихъ на фабрыци пидмовляты. Мало не зъ мисяць пидмовлялы, а дали стала фабрыка якъ вси разомъ змовылысь и покынулы роботу. Бачыть панъ, котрого фабрыка, що ничего не зробыть, мусивъ намъ бильшу плату дати! Отъ бы намъ такого студента, — каже идень парубокъ, може винъ и нашої биди помигъ бы. — Е, — каже Якимъ, бояться воны на село иты. — Чому бояться, хыба въ сели не люде? Та певно що люде, та не вси добрый розумъ мають. Бувайе такъ що обьявываются яка людина на сели, хоче научаты, а мужыкы його за рукавъ тай до урядныка, або становаго тягнуть. — Це кажуть, бунтовщыкы! Таки дурни бувають люде. Мужыкъ думайе що хто не по мужыцки ходыть, то вже и панъ. Ни люде добри, я бувавъ у мисти и придивывся, якъ тамъ навить найбиднійшій робитныкъ по панськи ходыть. Такій вже у мисти порядокъ. Не той панъ що не по нашому ходыть, а той котрый зъ нашої працы живе, котрый землю, або фабрыкы, або гроши велыки въ рукахъ своихъ мае. Отъ и зъ моимъ студентомъ, дали каже Якимъ, така прыгода була: Бувъ винъ у йидного пана шей генерала, за учителя пры дитяхъ литомъ. Той студентъ въ биди зрись и биднымъ людямъ хотивъ помичъ дати. Ставъ

винъ по сели похожуваты, ставъ зъ де якими людьмы балакаты, тай напавъ на одного дурня, а той його за руку, тай до старосты тягне. Каже, народъ бунтуе. Добре що мавъ мій студентъ гроши въ кышени, та давъ соцькому и старости хабара, тай пустылы його. Якъ же тутъ на село йты! Шей до того, панъ якъ довидався про це дило, розличывъ його. — Идить каже, соби на вси чотыры стороны, вы протывъ мене мужыкивъ бунтуйте. Оце вамъ кажу, люде, почавъ Якимъ, уважайте тыхъ котри васъ навчають, а стережиться котри зъ царемъ и його слугамы, та зъ панамы трымають. То певне що не такъ повинно буты, каже дядько, але миниздається, що наше село не таке, и у насъ такого чоловика люде не выдады бы. — Ни не выдады бы! — загомонилы хлопци. Добре, каже Якимъ, та послухайте, що дали було на ции фабрыци, де я служывъ, бо ще я не доказавъ вамъ всього. Оце колы вже той панъ нибы згодывся намъ нашу плату даты, зъявылась полиция, котру винъ десь певне самъ заклыкавъ. Почалы шукаты хто найбільше пидмовлявъ не йты на роботу. Бувъ межъ naszymы хлопцями шпигунъ, подла душа, той де якихъ и выдавъ, взяли зъ десять чоловикивъ, а межъ ными и того Павла, що водывъ мене до студента. Якъ пишла о цимъ чутка по мисти, покинулы роботу вси робитныкы. — Нехай намъ

вернуть першъ тыхъ, котрыхъ обарештувалы! Мы перши кынулы роботу, тай гайда на улыцю походомъ.

Зибралысь, выкынулы червоный прапоръ, присталы до насъ студенты и ще де яки люде, тай йишлы по вулыци зъ писнямы. Злякався губернаторъ, дае телеграму до цара. — Быйте ихъ! пыше царъ. На другый день мы зновъ на вулицю, крычимо: выпустить товарищивъ! а на насъ вже козаки пруть, киньмы топчуть, нагайкамы бьютъ, а за нымы дурни салдаты товчуть по головахъ прыкладамы. Двохъ робитныкивъ и одного студента на смерть убылы, а чоловикъ зъ трыдцять покаличылы. Тай и мини по нози дисталосся, шей доси кульгаю. Та знайте видъ кого, видъ нашего такы Мыкыты, котрый въ салдатахъ служыть. — А чогожъ винъ, падлюка, своего чоловика бье — крыкне йиденъ парубокъ, перебившы Якимове оповиданя.

Таки вже салдаты дурни, хочъ воны вси зъ мужыкивъ, або зъ фабрычныхъ робитныкивъ, и протывъ своихъ идуть, а того не тямуть, що якъ вси разомъ офицеривъ своихъ не послухають, то ничего имъ не зроблять, бо не булобъ кого на бунтаривъ посылаты, а самы козаки не дали бы рады. — И колы та правда на свити буде, колы перестануть бидныхъ людей кривдыты — каже дядько Гнатъ. Тоди, обизвався Якимъ, колы

за розумъ салдаты визьмутъся, колы перестанемо попа та царскихъ хабарныкивъ слухаты, панамъ за пивъ дарма робыты. Писля тыхъ сливъ Якыма вси разомъ почалы балакаты итакый крыкъ вчынылы, що ажъ у двори певне було чуты. Та вже и часъ було полудноваты: не йидному добре йисты захотилось, тай почалы розходытысь. Незабаромъ вси розишлысь.

Цей же самои недили вже добре писля полудня зибралось богато людей коло корчмы, де було сидивъ колысь жыдъ-шынкаръ, а теперь була монополія. Вси балакалы про Якыма, та про його прыгоды. Колы саме наибильшый пиднявсь гоминъ, дивляться йде Якымъ. Про вовка промовка, а вовкъ тутъ, каже хтось зъ парубкивъ. Посунулысь люде до Якыма зъ питаннямы, а Иванъ Гнытюкъ, котрый любывъ выпыты, каже: „на привытання поставъ Якыме, чвертку, та знову розкажы, що це зъ тобою було“. „Чвертку поставыты можу“, каже Якымъ, та самъ пыты не буду, бо зарикъ давъ я самому соби. Горилка до добра не доведе!“ „Ого, який ты ставъ хытрый“ каже Иванъ, „то колы пыты не будешъ, то зложымось хлопци“. Зложылы гроши, купылы чвертку, силы на трави недалеко видъ монополіи, коло ныхъ ще де котри такожъ горилкою запаслыся, а чымало людей не пыло, та такъ посидало и кругомъ стояло, бо

въ Вышнівци богато йе такихъ, що зовсимъ горилки не вживають. Не буду ще разъ пы- саты того, що розказавъ Якимъ.

Отже колы винъ довивъ до кинця, то вси люде найбільшъ тымъ зацікавылысь, якто змовылысь фабрычни робитныкы и до- былысь лучшей платы одъ пана фабрыканта, а якийсь зъ парубкивъ, здається Петро Ста- ростенко, каже: йдуть жныва, добре бы и намъ змовытысь, та снопа одъ пана дешев- шого добытысь. — „Оцей справди“ — обизва- лось скількы чоловикивъ, „оце гарна штука була бы, а ну давайте порадымося. Якыме що ты кажешъ на се?“ — „Певне що можна бы такъ зробыты, скрыкнувъ Якимъ, навить тре- ба. Щожъ то мы диты, чы що? Мыжъ по- вынни за себе дбаты и свою цину ста- выты, а не те щобъ намъ паны що хтять давали“. Та якъ то зробыты, цежъ тру- дна ричъ, обизвався хтось, порады Якыме, тыжъ бувъ у змови въ мисти, то лучше зна- йешъ. Отже слухайте люде, каже Якимъ, я й самъ мавъ таку якъ Вы думку, та чекавъ, чы сами не згадайте. Це ричъ зовсимъ можлива, тилькыжъ памятайте, колы йде на те, щобъ дешевого снопа добыватысь, то держитесь мицно. Та певне, що треба держатысь, заго- монилы вси до йидного. Оцежъ, провадывъ дали Якимъ, треба зробыты такъ. Йе насъ тутъ людей богато, порадымося, та щобъ

кожний зъ насъ прытягнувъ до згоды тыхъ, що сыдять у хати, або пойихалы у мистечко. Та то ще мало. Треба на вкругы по всихъ селахъ хлопцивъ розислаты, щобъ и воны до насъ прыставалы, бо панъ зъ тыхъ мистъ женцивъ схоче взаты. За тыждень на Петра у мистечку ярмарокъ, а писля Петра певне заразъ жныва почнуться, отже треба пойихаты на ярмарокъ, та тамъ людей пидмовляты. Я могу зъ воза крыкнуты, перебивъ Якыма Иванъ Гнытюкъ, якъ торикъ за пропавши кони. Вылизу на визъ, тай почну крычаты: люде! наше село постановыло дешевого снопа добыватыся, такого й такого, приставайте вси до насъ, годи панамъ нашою працею корыстуватысь. Добре, добре, каже Якимъ, можна и такъ, та якого снопа домагатыся, и чы не чуты, який снийъ хоче панъ даты? Казавъ вокономъ, що дасть дванайцятий снийъ пшеницы и десятыи жыта.

Колы такъ, то добывайтесь осьмого снопа пшеницы и шостого жыта. То вже лучше шостого пшеницы и жыта, скрыкнувъ хтось. Ни, отвитывъ старый Панасъ Трачукъ, цього не можна. Шостого снопа винъ не дасть, бо пшениця дуже гарна. Нехай бы и такъ, якъ Якимъ каже, й тобъ було дуже добре, хочъ не знаю, чы що зъ того буде. Буде, буде, чомъ ни, скрыкнулы мало не вси. Беримся хлопцы до работы, хочъ бы и заразъ. Вси

обступылы Якыма, вси почалы його радытысь, та пытатысь, якъ и що краще зробыты. Забалакалы, закрычалы, почало ще бильшъ людей на той крыкъ сходытысь, и у недилю вечеромъ вже мало не все село знало, що змовылысь люде на дешевый снипъ. Я вже казавъ, що на сели були два богати хозяйны, браты Даныло Богачъ и Васыль Богачъ. Сыдилы воны йиденъ коло другого, хаты малы гарни, на токахъ хлибъ зъ року на рикъ стоявъ, тай и клуни не порожни, и въ комори добра всякого, бо було у нихъ земли десятинь по сорокъ. Мало не половины села була имъ гроши и збижжя вынна, та шей у почтовой каси, и у банку, и у пана были ихъ гроши. Цеи недили, колы люде змовлялысь проты пана, Васыль Богачъ пойихавъ до миста, а Даныло сыдивъ дома. Колы вечеромъ прыходыть одъ кумы до дому жинка Данылова. Оце ты сыдышъ, каже вона до чоловика, и ничего не знайешъ, що діеться. А щожъ тамъ такого цикавого? — Певне, що цикаве. Усе село змовылось не жаты инакше, якъ за осьмый снипъ пшеници и шостый жыта. Э! брехня, видповивъ Даныло. На тоби брехня, я вже мала одъ кума Явдока выходыты, колы прыйшовъ Павло и розказувавъ все якъ мае буты. Шей по другихъ селахъ пидуть подмовляты и на ярмарци та кожъ. Це все Якымъ наробывъ, тыжъ хиба не

чувъ, що въ ныхъ въранци говорылось. Та це пuste дило, не буде зъ того ничего, дурный Якимъ и дурни люде, котри його слухають, каже Даныло, а въ самого — щось наче коло сердца залоскотало. Ця новына була йому дуже, дуже не до смаку. Оба богачи такожь за сний жаты давалы, бо самы зъ наймытамы не впоралыбыся, тому злякався Даныло, щобъ и имъ не прыйшло такъый самый сний даты. А тутъ якъ разъ затуркотило пидъ викномъ, йиде Васыль зъ мистечка. Бижы доню, каже Деныло дочки Марійци, та покличъ дядька до насъ. Скажы, хай воза наймытамъ покынуть, а сами хай идуть, бо дуже щось цикаве маю казаты. Побигла дивчына, а за чверть годыны вйшовъ и Васыль Богачъ у хату. Добры — вечеръ! Дай Боже здоровля! прывыталысь браты. Чувесь Васылю, що у насъ на сели коиться. Та щось мени жинка плила, та я ии незрозумивъ добре, колы твоя Марійка прыбигла и заклыкала мене до тебе. Та це може не жарты, бо моя ось чула одъ Павла, а той не брехавъ бы, каже Даныло, тай розказавъ все що знавъ Васылеви. Та це чортъ зна що, каже Васыль, чтобы не прышло и намъ дешевый сний даты. Та не дочекають воны того, одвитывъ Даныло, це дурне дило, ничего зъ того не буде. Щобъ я, та дававъ восьмый сний, ни, хай воны скажутся! А отъ ничего не помо-

же, може й прыйдеться даты, колы биди не зарадымо. Та якажъ тутъ рада, чекаймо, що дали буде. Ни, не можу чекаты, найлучше, каже тыхо Васыль до Даныла, йды ты до попа буцимъ за якимсь диломъ, и розкажы що це робыться. Винъ дуже Якыма не любить, а пры тимъ и у нього шмать поля йе, а я пиду до двора, у мене и такъ дило тамъ йе, хочу килькы дубивъ на нову клуню купыты. Вже добре смеркало ся, колы потягъ Васыль до двора, а Даныло до попа. И пипъ, и панъ дуже зацикавылысь тымъ, що почувы. Панъ Васыля розпытавсь, що и якъ, та просывъ, щобъ воны зъ братомъ не спишылысь дешевый снипъ даваты, щобъ разомъ зънымъ трымалысь, то тоди громада не дасть рады, а якъ дуже скрутно прыйдеться, то може який снипъ треба буде уступыты, та не бильше, бо гарна пшениця, шкода! Ой, що шкода, то шкода; та цежъ воны дурно правлять, цежъ наша праця, каже Васыль панови, и прыставъ на те, щобъ йты зъ паномъ рука въ руку. Купывъ Васыль дубы и потягъ до дому. Данылеви у попа тежъ посчаслывылось. Якъ розсказавъ винъ попови въ чымъ дило, ажъ пидскочывъ пипъ.

То таке, каже, на сели робыться, то Якымъ людей бунтуе, пиде винъ гыцель у Сибиръ. Та це може не бунтъ, батюшка, каже Даныло. Якъ то не бунтъ. Та ты не зна-

йешъ, що за таке дило може бути? Та колы воны сьогодня такъ змовылысь, то у завтра можуть всихъ збунтоваты, щобъ податкивъ не платыты, а пися завтра, щобъ до вйска не йты. Ни, це бунтъ, цього не подарую, и до начальныка донесу. А все Якымъ, все та зараза, ну чекай голубе! Та шей й Иванъ Гнытюкъ сюды зализъ, пыячыско погане, закрывавъ пипъ, а про себе не каже, якъ зъ кожного празныку зъ гостей пьянисенькій до дому йиде. Та це тамъ люде добри, колы панъ або пипъ, выбачайте, якъ свыня напьеться, то ничего, а колы бидный мужыкъ зъ горя выпье, то кажутъ пьяныця. Воно и правда, горилка до добра не доведе, та всихъ йиднаково треба судыты. Отже пипъ розсердивсь дуже пися тои новыны, ажъ по кимнати забигавъ, тай клыне, клыне Якыма, а дали каже до Даныла: йды до дому, а якъ що почуйешъ нового, прыходъ же заразъ и розкажешъ мени. Не бййтесь, ничего зъ тои змовы не буде. Пишовъ Даныло дуже радый, що не будуть мусилы дешевый снипъ даваты, а пипъ засивъ пысаты доносъ до справныка у повитове мисто.

На другый день пися того якъ люде першый разъ зибралысь зновъ уси, хто найбильшъ зацикавывся, на майдани, тай почалы радытысь.

Прийшовъ и Якымъ, и Иванъ Гнатюкъ, и Петро Старостенько и вси котри попереду найбильшъ за змовою булы. Радылысь, радылысь, та на тимъ стали, щобъ розійтысь на вкругы по селахъ и тамъ всихъ пидмояты, а въ недилю на Петра гукнуты о цимъ на ярмарци.

Такъ и вчынылы. Ви второкъ, вси, у кого меншъ було работы подалысь по чужыхъ селахъ, особливо ти, котри въ тыхъ селахъ малы своякивъ, або добрыхъ приятеливъ. До недили (Петра саме у недилю прыходилось) кругомъ може верстовъ на пятьдесятъ або и бильше знали вси чого трыматысь и вси обицялы не уступыты одъ того що поклалы, себъ-то домагатысь одъ панивъ осьмого снопа пшеници и шостого жыта. А на Петра, на ярмарци въ мистечку тилькы й було скризъ балачки, що про жныва та змову. Саме колы найбильшъ розгоривсь ярмарокъ, вылизъ на визъ Иванъ Гнатюкъ зъ Вышнівкы, а визъ свій винъ прымоствивъ навмысне по середыни майдану (пляцу). Вылизъ, та й гукнувъ: „Гей слухайте люде добри, щось маю казаты. Змовылысь мы въ Вышнівци, щобъ не жаты инакше якъ за восьмый снопъ пшеници и шостый жыта. Вже и други села до насъ прыстали. Прыставайте вси до насъ, щобъ не було звидкы панамъ женцивъ взяты, тоди выиграємо справу.“

Гукнувъ тай злизъ зъ воза, а зъ оддалыны вже урядныкъ бижить тай людей роспыха.

Що тамъ той чоловикъ говорывъ, пытайе.

То йдить спытайте його, обзывається якийсь парубокъ.

Ты чогожъ такъ до начальства обзываешся, крыкнувъ урядныкъ.

Овва яка персона, засміявсь той парубокъ, тай сховавсь межи людей. Урядныкъ туды, а його и слиду не мае, ще й люде за нымъ сміються. Кынувсь нашъ кручокъ туды сюды, та не дизнавсь такы, який то бувъ парубокъ и що тамъ зъ воза крычалы.

Ажъ у вечери жыды йому розказалы, та такого наплелы, що й не мигъ розибраты.

Пры сели Вышнивци зъ давна давенъ малы майетокъ паны Росолинськи. Колысь булы воны дуже богаты, та батько теперешнього пана стратывъ богато за границею, де живъ не въ миру, а сынъ за молодыхъ литъ де що програвъ у карты, та й лышылась йому йедна Вышнивка, де мавъ винъ всежъ такы земли десятинъ зъ тысячу.

Була въ нього дочка и сынъ, котрый у вызчыхъ школахъ буцимъ вчывся, а по правди бильшъ за дивками бигавъ, та въ карты гравъ и выпывавъ дороги вына. Уже не разъ приходилось старому за нього довгы

платыты, тому и грошей имъ частенько не ставало. Теперъ малы надію згорнуты велики гроши, бо хлибъ вродывъ незвычайно.

А тутъ якъ разъ змова! На другой день після Петра и на третій клычуть на четвергъ почынаты жыто та ранню пшеныцю, выклекають дванацятый и чотырнацятый сніпъ, а люди лышь сміються. Давайте кажуть осьмый пшеныци и шостый жыта, тоди пидемо. Дочекалысь четверга—нейдуть женци! Всього зъ килькы душъ парубочыхъ жинокъ на поли у пана. А въ Вышнівци богато зовсимъ безземельныхъ, сыдять воны и не йдуть до пана. Чекайе панъ день, два, тры, дума може ти що трохы земли мають обижнутъся и пидуть. Та мынула неділя, мынувъ понедилокъ, вже тыждень проходыть, вже й мало не вси пообжыналысь, а на панське не йдуть. Посылайе до другихъ селъ, и тамъ цежъ саме, и тамъ паны безъ женцывъ сыдять. Що тутъ робыты? Бигайе панъ Росолинський по покояхъ и клыне мужыкивъ, та свою долю. А молодой ще бильшь розлютовався. Мавъ самъ надію, що якъ прыйдеться въ осены до миста йихаты, хочъ зъ килька сотъ карбованцивъ въ батька выпросыть, бо урожай славный, а тутъ яке дило! Радыть винъ батькови за москалямы у мисто послаты, та ихъ на жныва наняты. Та якъ поличылы, що до миста далеко, а салдаты прыйдеться годуваты

и добру цину имъ даты, то мало не на те выйде, чого хтятъ свои люде. Пры тому сал- датъ бильшъ якъ пятьдесятъ не прышлють, а цежъ, пусе дило.

Така сама журба и у попа и у Богачивъ. Пипъ ще й зъ попадьою посварывся.

Попадя була жинка ничего, вона не лю- была людей, крывдыты и навить инколы сва- рылась зъ чоловикомъ, колы винъ лышни гроши хтивъ зъ якого бидного взаты. Але вона сама шей можебъ не осьмилылась, та въ цьому случаи и не дуже хтила проты чо- ловика йты, колыбъ їи дочка, не заохотыла.

Попивна вчылась въ гимназіи въ Кыиви, а на лито прыиздыла до дому. Вси на сели дуже їи любылы, всихъ вона знала, приво- зыла и давала чытаты кныжки украинськи и неразъ въ биди, чы якій прыгоди людянь помогала. Насила вона на матиръ, щобъ не- одминне громади уступылы, щобъ далы та- кый сніпъ, якъ люде хтятъ, бо цежъ ихъ тяжка праця. А про доносъ батькивський попивна шей не знала. Колы такъ оби до попа вчыпылысь, та шей толкують йому, що хлибъ на поли пропаде, що громада не усту- пыть, пипъ подумавъ соби, що справди мо- же воны до дила кажуть. Хлибъ може ни за що ни про що пропасты, якъ ще до того дощи пидуть, а пры тому, гадавъ соби пипъ, яка мини втрата. Запышу соби, скільки на

дешевому снопи я стратывъ, розкладу цю страту на всихъ хазяивъ, та пры случаи колысь одибью. А чы мало такихъ случаивъ на сели: то родяться, то вмирають, то женяться, а все мени пожива. Такъ миркувавъ соби пипъ, а дали за шапку та до двора.

А у двори такожъ велика була колотнеча. Все паны на вкругы були одъ Росолинського биднійши. У цьому повити не було значныхъ майеткивъ. Отже все зверталысь до нього, що тутъ робыты, бо по всихъ селахъ на вкругы, люде не выходылы жаты и дешевого снопа домагалысь. Хочь дни были робочи, дороги, а въ двори наче яке свято, або щоденни меныны. Зйизжалысь, радылысь, сварылысь, та на цимъ стали, що зроблять те, що и панъ Росолинський. А панъ Росолинський и самъ не знавъ, що робыты. Бачывъ винъ добре, що колы тыждень пройде, вся озымына пропасты може, бо вже и такъ казавъ вокономъ, що загранична пшениця банатка почынайе сыпатысь. Вже гости розйихалысь, вже и пивничъ давно мынула, а Росолинський старый, жинка, дочка и сынъ ще сидять и радяться, а вокономъ стоить въ дворахъ. Сынъ стоявъ на цимъ. Щобъ салдатъ на жныва поклыкаты, хочь бы и бильшъ прышлось якъ на осьмому снопи стратыты, але щобъ показаты громади, що и безъ неи обийдется. Цежъ саме и вокономъ доказы-

вавъ. Пани и панна мовчалы, бо мало у цыхъ справахъ що розумилы, а старый миркувавъ соби, що лучше йому громади уступыты, бо хто зна чы салдатъ достане, та закъ ихъ привезеть, ще зо тры дни пройде...

Це було йидного дня, а на другый день, колы ще ничего не ришылы, дывляться въ двори, бижыть пипъ. Прыбигъ, прывытався тай зразу и пыта. Ну, що якъ, що думайте зо жнывамы чыныты. А щожъ, каже Росолинськый, и самъ не знаю, що тутъ робыты, думаю даты имъ десятый снипъ, може згодяться. А Вы батюшка? А щожъ, жинкы насилы щобъ уступыты, та и я самъ такъ думаю, бо шкода хлиба. Але отъ що пане Росолинськый и мени такъ здайеть ся, що можнабы поторгуватысь. Заклычте до себе громаду и поговорить зъ ными. На чымъ вы станете на те и я пиду. А я чувъ, каже Росолинськый, що вы донось до справныка на громаду подалы! Цыссь... зашепотивъ пипъ и оглянувся на льокая, Юзефа, котрый буцимъ и не вважайе, що паны говорятъ, а все чуйе. Хтожъ це Вамъ казавъ? Та Богачи казалы мени, одвитывъ Росолинськый. Отъ дурни люде, каже пипъ, ще на все село рознесутъ, та нахыливсь до Росолинського и каже тыхо. Донось я справди подавъ, та закъимъ то начальство збереться, хто зна що буде.

Поседивъ ще трохи пипъ у двори, та натымъ и стало, що майе Росолинський покликаты до себе громаду.

За скільки годынъ вже все село знало, що пипъ бувъ у пана, що подавъ пипъ доносъ, та що майе панъ зъ громадою торгуватись. Десь певне льокай Юзефъ проговоривсь, а хлопци „креденсови“ рознесли. На вечеръ скликає вокономъ людей до двора (це була неділя), каже, просить панъ, за жныва хоче поговорыты. Потягли люде, мало не все село до пана, вийшовъ панъ и почалы торгуватись. Та якъ не бувсь панъ, якъ не промовлявъ солодко до громады, громада не поступалась. Вже за ворота вси виходылы, колы завернувъ панъ громаду и сказавъ, що згоджуйеться на осьмый сніпъ пшеници и шостый жыта, та щобъ завтра на жныва виходылы.

Найшлысь тоди и таки межъ селянамы, котри почалы казаты, що колы давъ винъ осьмый сніпъ, то дасть и шостый пшеници, щобъ теперъ шостого домагатысь, та Якимъ и де-яки навить старши люде сказали, що цього не можна робыты, що треба свого слова трыматысь, бо нихто намъ не повирыть николы. Якимъ додавъ пры тому, що у всихъ змовахъ такъ повинно буты, щобъ йидного трыматысь, що це головна ричь.

Не можна писля своейи цины, ни взадъ, ни впередъ сунутысь.

А щожъ зъ богачамы діється. Погане и у нихъ дило. Малы вони наймытивъ досыть, та своякивъ, та думалы безъ чужыхъ женцивъ обійтыся. Ночи булы мисячни, отъ и задумалы Богачи до пивночи жаты и за те наймытамъ по кильканайцять копійокъ та по чарци даты. Та не дурни й наймыты. Знали вони добре, що на сели діється, тай и соби змовылысь. Мы, каже, вамъ не повинни у ночи робыты. А колы хочете, дайте намъ цину добру одъ копы, тоди пидемо жаты, а ни, то пронась, давайте розчоть! Повертилысь, повертилысь Богачи, а дали и мусилы на те прыстаты. А якъ почулы, що и панъ и пипъ на громадський снипъ прысталы, закликають и до себе за такой самый снипъ жаты. На це саме и по ыньшихъ селахъ на вкругы мусилы паны прыстаты.

Ви второкъ вже близько вечера жнуть люде на панському и чують звеныть и таракотыть. Дывляться, йиде йидна повозка, а на неи два якихсь чыновныкы; дали друга и третя, такъ буцимъ вратныкы, а дали йиде старшына зъ пысаремъ. Чы не до насъ, подумавъ де хто и згадавъ соби доносъ попивський. Колы справді повернулы повозкы у село и прямо до попа на подвирье. За годину бижыть соцькый - Максимъ Швыдкый

та шукайе Якыма. Прыйихавъ, каже, помичныкъ справныка и становый, и чотыры вратныки и старшына Якыма обарештуваты. Якъ почула це маты Якымова, такъ и сила на сніпъ недожатый, наче зомлила, а дали зирвалася, тай почала голосыты и крычаты. Ой люде добри, ой не дайте сына мого, винъ же васъ навчывъ, винъ вамъ помигъ дешевого снопа добытысь, не выдавайте його. Чують люде той крькъ, бижать зо всихъ кинцивъ поля. Не йидни крычать Якымови, що ты, злодій чы що, не выдамо тебе.

Ой не робить того, каже соцькый, бо казавъ помичныкъ справныка, що якъ по своейи воли не пиде, прышле вратныкивъ, щобъ сылою взяли. Якъ такъ, скрыкнуло скількы чоловикъ, а за ными и други, пидемо вси разомъ. Мы вси однаково змовлялысь. Ще може можнабъ було зъ годыну жаты, та де тобі. Потяглы мало не вси зъ поля до попа и Якымъ за ными, тилькы що хлопци взяли його межъ себе у середыну. Прыйшлы, выскочылы помичныкъ справныка зо становымъ, крычать, лають, выдавайте Якыма, кажуть, бо всихъ заберемо. То берить усихъ, крычать люде. Вглядивъ пипъ Якыма межъ хлѡпцями и показавъ зъ синей становому. Кынувъ становый зъ вратныками межъ людей, берить його, показуе на Якыма. Та де тамъ! Одипхнулы хлопци вратныкивъ, ко-

лыжъ вдарывъ становый когось зъ гурту, якъ не кынутъся вси до кручкывъ полицейськихъ зъ крыкомъ и лайкою та зъ кулаками. Дисталось добре вратныкамъ, дисталось и становому палыцею по плечахъ. Ледве втиклы до попивського дому и тамъ зачынылысь.

Якъ тилькы почалась бійка, жинкы и дивчата повтикалы, за нымы и старши хазяи, а колы становый зъ вратныками зачынылысь въ попивському доми, порозбигалысь и вси хлопци.

За якийсь часъ почулы на сели якъ зазвонилы дзвоны, затарахкотилы повозки — погналысь полицейськи, тай и старшына зъ нымы назадъ у мистечко. Мало хто спавъ якъ слидъ цеи ночи у Вышнівци, вси думалы що то дали буде, а бидна маты Якова цилисеньку ничъ плакала и трусилась. У ранци бижать люде въ поле, та по дорози словами перекидыаються якъ то и що буде! Пишла чутка, що Якимъ хоче самъ иты у мистечко виддатысь въ руки полиции, щобъ не наклыкаты биды на село. Та ни, кажуть хлопци йиденъ другому. За що вимъ майє терпиты, воныжъ його теперьъ готови на смерть закатуваты. Не выдаваймо його тай годи, всеи громады не визьмутъ. Якимъ справди задумавъ податысь у мистечко и все на себе взяты, та маты почала голосыты, та прыпа-

дзты до нього, а дали каже, що и вона зъ нымъ пиде, якъ тилькы винъ рушыться. Мусивъ Якимъ свою думку залышыты.

Вже сонце високо пиднялось, вже де хто сивъ снідаты, колы чують женци топить, наче табунъ коней бижыть, а порохъ такый на шляху, що ничогисенько не выдно. За чверть годины бачуть летять на коняхъ козаки, а ще за чверть годины, йиде попередъ у файетони якась мацапура, а за нею зо шистъ повозокъ зъ полицейскымы. Вигналысь въ село, а незабаромъ бижать диты зъ села, та стари штыкульгають, крычать вси бижыть люде до дому, бо беда въ сели робыться. Козаки по хатахъ бигають, усе що побачуть тягнуть и до коморъ добираються. Кыдають люде жаты, спишати на село, а имъ соцькый на зустричъ зъ десятскымы. Прыйихавъ справныкъ, каже, зъ козакамы, веливъ всю громаду поклыкаты. Прыбиглы вси на село, котри блызче жалы, та все бильшъ и бильшъ людей поспишайе. Бачыть це офыцеръ козацькый, скрыкнувъ на козакивъ щобъ збигалысь. Залышылы злодіякы хаты, де вже справди почалы хазяйнуваты, посидалы на коней и сталы невдалекы видъ справныка, становыхъ, та вратныкивъ, котри биля монополю остановылысь. Выходыть справныкъ зъ монопольчыковой кватыры, тай каже громади, щобъ заразъ выдалы Якыма и Ивана Гнатюка, и Петра Старостенка.

Майе Якимъ дистаты сто нагаивъ и обарештують його, та у тюрму повезуть, Иванъ пятьдесятъ визьме, а Петро дваццять пять, шей у холодну пидуть. Шей не вспилы люде одвитыты, бачуть иде Якимъ, а за нымъ поступае його маты. Вглянувъ його становый „Вотъ онъ“, крычыть до вратныкивъ „берить його“. Навить не боронився Якимъ, тылькы зблидъ якъ стина, та очи вогнемъ свытять. А маты якъ заголосыть, та прямо справныкови у ноги, „ой не берить його пане“ просыть, а тутъ ту нещаслыву становый за косы „вонъ“, каже „старая сука“. Скипивъ Якимъ на таке злочынство, вырвався зъ рукъ вратныкивъ, цидскочывъ до станового, та якъ давъ йому въ зубы, такъ винъ и покотывсь на землю. „Бейте ихъ“ закрычавъ зо страху и зи злосты справныкъ. „Въ нагайки“ скомандувавъ офицеръ козацькый. Поперлы козаки прямо на людей киньмы. Звалылы, зтопталы напередъ Якыма и тыхъ, що коло нього стоялы, а дали почалы нагаямы пороты, хто не вспивъ втикты. Може и не подалыбыся люде козакамъ, якъ бы не те, що все це сталося дуже несподивано. Якыма дуже тяжко побылы, такъ що винъ безъ памяты лежавъ, а матиръ його кинь пидковою по голови вдарывъ, и до вечера вмерла. Шей де кого богато побылы и покаличылы козаки, а одна жинка, котра була на щостому мисяци, занемогла тяжко.

Що дали діялось, тяжко мени и описуваты якъ згадаю.

Позлазылы козаки зъ коней, порозбигались по сели, ловлять молодыць, дивчатъ, знущаються надъ ными, прямо кинецъ свита. У пана и у попа такожъ гармыдерь.

Пани зъ дочкою и сыномъ звелила запрягаты коней и выихала кудысь, кажуть, що подалась на зализныцю, у Къивъ. Попадая волосья рве и руки ломыть, та нарикає, що за доносчыка и кровопыйцю замижъ вийшла, а панна ходыть сумна якъ ничъ. На другой день дизналысь люде, що покынула попивна зовсимъ батька и матиръ, и выихала у мисто, а попадая пойихала до сестры у сусидне село. Вся полиція и козаки въ Вышнівци ночувалы. У ранци повезлы зовсимъ побытого и хворого Якыма у мисто, у тюрму. Взялы Петра Старостенка, Ивана Гнатюка и ще сқилькы парубкивъ тай стали на майдани сикты ризкамы. Бувъ пры цьому и пипъ. Колы выбылы Ивана, пиднявсь винъ и хочъ ногы йому трусылысь, такъ страшно подывывсь на попа, що той ажъ похолодивъ. Писля сыхъ розбійствъ, выйихалы зъ села вси ти злодіи и душегубы полицейски та козаки. А на выиздному прыказавъ справныкъ Ивана шей въ холодну посадыты. Поседивъ Иванъ въ холодной, стратывъ сқилькы днивъ литныхъ и вийшовъ якосъ у вечери. Зайшовъ у хату и чекає жинкы. Вернулась

жинка зъ поля, а винъ каже до неї. Я маю дило вийты, але памятай, що колы тебе будуть пытаты, скажы що я прыйшовъ зъ холодної прямо до дому и никуды не выходывъ. Добре, каже жинка, а сама дывыться на нього, що це винъ задумавъ. Выйшовъ Иванъ тихенько зъ хаты, та городамы потягъ пидъ попивськи будынкы. Ничъ була тиха и зовсимъ темна, бо на дощъ збыралось. Пидлизъ пидъ клуню, вытягъ клоччя зи смолою зъ кышени, шей въ гаси намочени, запалывъ и кынувъ кризь викно у клуню, де богато збижжя було.

Це попови виддяка, подумавъ Иванъ, а ще цару треба, котрый на насъ козакывъ шле. Це думаячы побигъ скорійшъ Иванъ назадъ городамы, та попидъ плоты, та рачкы до монополіи. Заткавъ клоччя пидъ стриху, саме зъ того боку де складъ, пидпалывъ, тай навтикы.

На його щастя ничогисенько не було видно и нихто його не вглядивъ. Прыбигъ Иванъ у хату, впавъ на постель, тай слухайе, а самъ ажъ трусыться. Колыбъ витеръ не зирвався, бо ще село пиде, думайе Иванъ, и жалуйе вже того що зробывъ. Ажъ чуйе крыкъ „пожаръ“, а дали дзвоны. Дывыться въ викно, горыть пипъ, выскочывъ винъ на подвирья, и монополія страшенно вогнемъ палайе, а монопольчыкъ свое добро скорійшъ зъ другої хаты выносыть. На щастя селянь ничъ була

тыха й спокійна, що вогню не рознесло. Згорили лышъ у попа вси будынкы, окримъ дому, и увесь тикъ. Монополь палавъ страшенно, бо горилкы богато було, и выгоривъ до самисенькои земли, алежъ монопольчыкъ одрадувавъ вси свои добыткы.

Найихала ще разъ у Вышнивку полиция. Пипъ доказувавъ на Ивана. Взялы його, потрымалы трохи у вязныци (тюрми), та не могли ничего доказаты и мусилы пустыты.

А щожъ зъ Якимомъ сталося, спытайте Вы? Незабаромъ прышла звистка, що втикъ винъ зъ тюрмы, а писля того почалы по хатахъ розказуваты, що ходыть якыйсь парубокъ по селахъ, та научае, щобъ люде цару не вирылы, бо винъ козакивъ на селянъ шле и панську сторону держыть. А други казалы навить, що Якимъ у тюрми спизнавсь зо студентомъ украинцемъ соцыялистомъ, та той його ще бильшъ навчывъ що робыты.

По всимъ прыкметамъ выдно було що це винъ.

